

- 4 Rami J.Huri. Vstupaya v eru traibalistski osnovannyh souzov [Article Entering era of tribally based alliances] (Amman, Jordan Times, 1996).
- 5 Qur'an. Sura 49 Al –Hujurat, ayat 13, Sura Pokayanie, ayat 97 [Surah 49 Al-Khujurat, verse 13, Surah Penance verse 97]
- 6 Aganin A.R. Plemena, clany i semeistva Katara [Tribes, clans and families of Qatar] Moscow, 2013.
- 7 Belyaev E.A. Araby, Islam i Arabskiy khalifat v ranee Srednevekovie [Arabs, Islam and the Arab Caliphate in the earlier Middle Ages] (Moscow, 1966)
- 8 Aganin A.R. Plemena i clany Iordanskogo Hashimitskogo korolevstva [Tribes and clans of the Hashemite Kingdom of Jordan] (Moscow, 2013).
- 9 Arabskiy halifat, rol Islama v stanovlenii gosudarstva, Gosudarstvenyi stroi – Istoriya gosudarstv [The Arab caliphate, the role of Islam in the formation of the state, the State system – the history of the states]. Available at: https://m/studme.org/71338/pravo/arabskiy_halifat
- 10 Gryaznevich P.A. Araviya i araby, Islam. Religiya, obshestvo, gosudarstvo [Arabia and arabs, Islam. Religion, society, state]. (Nauka, Moscow, 1984).
- 11 Filshtinskiy I.M. Istoriya arabov i halifata (750-1517) [The history of Arabs and caliphates] (Vostok-Zapad, Moscow, 2008).
- 12 Adnan Tarcici, The Queen of Sheba's Land. Yemen (Arabia Felix), Beirut, Nowfel Publishers, 1974.
- 13 Aliyev A.A. Kuraishity: Istoriko-genealogicheskiy spravochnik [Quraysh: Historical genealogical reference book] Moscow, 2014.

Сведения об авторах:

Ильясова З.С. – к.и.н., и.о. профессора кафедры востоковедения, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева 2, Астана, Казахстан.

Кенбаев Ш.О. – магистрант 1 курса специальности «Востоковедения» Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, ул. Сатпаева 2, Астана, Казахстан.

FTAMP 11.25.91

С. Қабыкен

*Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
(E-mail: sai1991ran@mail.ru)*

Таң империясының Орта Азияға жүргізген саясаты

Аннотация. Мақалада VII-VIII ғасырлардағы Таң империясының Орта Азияға қарай кеңеюінің себебі, барысы және нәтижесі түрлі қытайлық және батыстық дерек көздері мен зерттеу материалдарына негізделіп талданады. Сонымен бірге Таң мемлекетінің Орта Азиядағы және одан да шалғай елдермен болған саяси-экономикалық және мәдени қарым-қатынасына тоқталады. Әсіресе, Таң империясының Орта Азиядағы үстемдігінің сипатына, ерекшелігіне сараптама жасайды. Қытайдың Таң империясының гүлдену кезіне сәйкес, оның батысында да екі алып мемлекет біртіндеп бас көтерді: оның бірі Тибет үстіртіндегі тарихтағы ең күшті империя-Тибет мемлекеті болса, енді бірі таяу шығыстағы Араб империясы еді. Бұл екі алып мемлекет Таң империясымен бірге сол кезеңдегі батыс аймақ тарихының негізгі ойыншысына айналды. Тибеттердің ойынша Таң патшалығы басқа бейтаныс мемлекеттерге қарағанда 'мәдениеттігі жоғары, адамдарының санасы ашық, өздерімен тепе-тең түсетін бірден-бір алып, мәдениетті ел болды. Бұл ұлы образ Таң империясының әскери әлеуеті мен гүлденген мәдениеттің арқасында қалыптасты.

Түйін сөздер. Таң империясы, Орта Азия, Араб халифаты, Тибет, саяси үдеріс, тарихи даму

Таң империясының гүлдену кезіне қарай, оның батысында екі алып мемлекет бас көтерді: оның бірі Тибет үстіртінде орналасқан, тарихтағы күшті империялардың бірі – Ти-

бет мемлекеті болса, енді бірі – Таяу Шығыстағы Араб империясы еді. Бұл екі алып мемлекет Таң империясымен бірге сол кезеңдегі батыс аймақ тарихының негізгі ойыншысына айналды. Тибеттіктердің ойынша, Таң патшалығы басқа мемлекеттерге қарағанда «мәдениеттілігі жоғары, адамдарының санасы ашық, өздерімен тепе-тең түсетін бірден-бір алып, мәдениетті ел» болды. Бұл ұлы образ Таң империясының әскери әлеуеті мен гүлденген мәдениетінің арқасында қалыптасты.

Жын гуан жылдарының басында, түрік аристократтары оңтүстікке ұдайы шабуылдап тұрды, бұл Таң империясының оңтүстік аймақтарының тыныштығына қауіп төндірді. Тан Тайцзун сыртқы байланыстардың стратегиясын және қорғаныс тактикасын белсенді қолданды, әубаста ол шектеу тәсілін қолданып, біршама қайшылықтарды шешті, бір жағынан сарбаздарды белсенді тәрбиелеп, түріктерге қарсы соғысқа даяр етті. Әрі сарбаздарды даярлау барысында өзі толық қатысты, бұдан әскери тиімділігі айтарлықтай жақсарды. 629 жылы, әскербасы Ли Цин Шығыс түріктерге қарсы соғыста үлкен табыстарға қол жеткізді. Шығыс түріктерді жеңген соң, мемлекет жерін кеңейтіп, адамдарды бір орынға орнықтырып, этникалық жанжалдар да шешіле бастады. Бұдан тыс Таң Тай Цзун Вэнь Чэн ханшайымды Тибетке ұзатты, бұл Қытай және Тибет қарым-қатынасын жаңа бір тарихи деңгейге шығарды, сонымен бірге, Қытай халық империясындағы ұлттар санын арттыру процесіне көптеген үлес қосты. Содан кейінгі 50 жыл бойы Таң империясы шекарасы тыныш болды.

635 жылы Тайцзун ғұндарды бағындырып, Гао Чанды біріктіріп, батыс түріктерге соққы береді, батыспен қарым-қатынас жасайтын сауда жолын ашып, батыс пен шығыс мәдениеті байланысын одан әрі күшейте түсті. Ол кісінің: «біз көшпенді халықтармен бір отбасымыз, егер де олар мені аспан астының егесі ретінде таныса, Қытаймен төрт рейлерді аллаламаса, оларды мен де мейіріміме аламын» (胡越一家, 我为天下主, 无问中国和四夷, 皆养活之) дегені бар [1,29бет]. Мұнан Тайцзунның соғыс арқылы мәселені шешуді қаламайтынын байқаймыз. Көршілермен тату болып, аз ұлттармен ынтымақта болғандықтан, Тан Тайцзун аз ұлттар арасында “Тәңір хут” деген атқа ие болды.

649 жылдың мамыр айында, ұзақ мерзімге жалғасқан ауру себебінен 51 жастағы Тан Тайцзун қайтыс болады. 20 жыл бойы патшалық еткен кезеңде көптеген ұлы табыстарға қол жеткізді, сондықтан да «чжэнь гуань жылдарындағы саясат» (贞观之治 кезеңін Тайцзин атымен байланыстырады [2, 6904 бет].

Тан Гаоцзуннан кейін, Тибет күшейе бастады, әрі Таң империясының батыс жағындағы негізгі қатеріне айналды. Ву Цзэтянь кезінде соңғы түріктер оңтүстікте, ал Ци даньдар оңтүстік-шығыста бас көтерді, бұл Таң империясының оңтүстіктегі жағдайын қиындатты. Сюань Цзун билік басына отырғаннан соң, жағдай жақсара бастады. 717 жылы Таң империясы Ци даньдардан ляо си 21 облысты қайтарып алды, ин дуан тұтықтығын құрып, Тун ло хуй циді қайтадан өзіне қаратты. Оңтүстік-батыс аймақтағы Суй е қаласын қайтарып алып, Тибет және Кіші бо лу дарды жеңді. Сонымен қатар, Орта Азияға баратын жолды қайталай ашып, Таң империясының батыс аймақтағы үстемдігін қайта қолына алды, атағы әлемге әйгілі болып, Жапония, Корей түбегі мен Оңтүстік Азия елдерімен де байланысы күшейіп, елші, саудагерлер үздіксіз қатынап тұрған.

Көптеген шетелдіктер Қытайға келіп, сол жерде сауда-саттықпен айналысты, біразы Қытайды мекен етті. Сол кезде батыс аймақтағы аз ұлттар Қытай жерін аңсады, Чанань қаласы дамыған орталық саналатын еді, бұл жерге жиналған адам саны екі жүз мыңнан асты. Таң империясының көлемі үлкен болғандықтан, шет аймақтарды тікелей билей алмады, сол себепті, Таң патшасы шет аймақтарға басқақтық және тұтықтық құрып, жергілікті адамдардан хан би сайлады. Мысалы: юнь нань патшасы, хуай жэнь хан секілді би-бектер мен неке арқылы саяси ықпал етті. 660 жылы Тан Тай Цзун Хун Хуа ханшайымды түйғұн патшасы Муюн Нохэбоға (诺葛钵) тұрмысқа береді, кейіннен түйғұндар мен тибеттік-

тер арасында соғыс болып, 663 жылы Тибет түйғұндардың ордасын ойрандайды. Хун Хуа ханшайымның талабы бойынша, елін бастап, Лянчжоуды паналайды (қазіргі Гань сувувэй).

641 жылы, Тан Тайцзун Вэнь Чэн ханшайымды Тибет зампосы Цронсон Гампоға тұрмысқа шығарды. Цронсон Гампо оны Бо Хайдан күтіп алды. Ханшайым көкөніс тұқымдарын, колөнер бұйымдарын, дәрігерлік және технологияға қатысты кітаптарды өзімен ала барып, олар Тибеттің алға басуында ерекше рөл атқарды. Бұдан кейін, Тибеттер жаңа зампо (патша) сайласа, белгілі деңгей де Таң империясына тәуелді болып қалды.

Уақыттың өтуімен, Тан Суанцзун билеуі кезінде, Таң империясының он жылғы бейбіт саясатынан соң, Таң империясы өзінің гүлдену шыңына жетті. Сонымен қатар, Тан патшалығы Тан Суанцзунның бағыт-бағдарымен кең көлемді әскери жорықтар жүргізді, әрі көптеген тибет әскерлерін қабылдады. Батыл және қайсарлы тибет әскері тез арада Таң империясы жүргізген соғыстың негізгі кейіпкері атанды. Сол уақытта Араб империясы да батыс аймақ таласына қатысты, әрі 715 жылы Таң патшалығымен алғашқы рет бетбе-бет қақтығысқа түсіп, батыс аймақ үш үлкен империя ортасында қалды.

Мемлекеттің негізгі жағдайының күшеюіне байланысты, батыс аймаққа талас Тибет үшін қиынға түсті, олар арабтармен біріккен жағдайдың өзінде еш нәтиже болмады. 715 жылы Тибет және Араб империясы бірігіп, Алданы таққа отырғызады, сонымен бірге Таң империясына қарасты Банаһан хандығына шабуыл жасайды. Бірақ Таң сарбазы Чжан Сюао мен Ли Чиужен бастаған қолдан тибет-араб бірлескен одағы жеңіліп қалады, және Орта Азияда маңызды орын алған Банаһан хандығын тартып алып, батыс аймақты дүр сілкіндірді. 717 жылы түркештер мен Тибеттіктер және арабдар бірігіп төрт аймаққа соғыс ашады. Нәтижесінде, Таң империясынан жеңіліп қалып, соңын да 722 жылы Тибет Таң империясына қарасты Кіші бо луға соғыс ашқан, Чжан Саохао және Чжан Сыли олардың әскер қолын қайтарған. Ал арабтарға келсек, олар “патшайым атасы” деп атайтын Абудулэ•май ли кэның (685-705) әмірі бойынша Ха ча чжи•и бэнь•ю су пу шығыс аймақты билейтін ең жоғары қол болады, бұл сарбаздың жетекшілігімен арабтар шығысқа қарай кеңейе түсті, Қытайдың байлығына көз салып, Мұһанмолы және Гутэйбай есімді қолбасшылардың қайсы бірінші болып Қытай жеріне жетсе, сол жердің басшысы болады депті[3,89бет]. Соңында Гу тай бай•бэнь•му сы линь•Ба си ли кісі, Та Ли Гань, Шу Мань, Та ха сы тань, Бу Ха Ла секілді Орта Азияның көптеген жерлерін бағындырды. Ал, Му хань мо дэ•И бэнь•ка си муда Орта Азияның басқа жерлерін бағындырды, бұл екеуі де Қытай шекарасына жете алмады. 715 және 717 жылғы арабтардың Қытайға қарсы соғысы жеңіліспен аяқталса да, арабтар тағы да Орта Азияға шабуылын тоқтатпады. Сол уақытта Таң патшалығының әскерлері Цинқай мен Тибетте үлкен соғыс жүргізіп жатқандықтан, Батыс аймақтарға аса назар аудармады, соны пайдаланған арабтар батыс аймаққа ықпал ете бастайды, әскери және діни ықпал көмегімен Таң патшалығына қарасты шағын Литі (粟特) мемлекеті арабтармен жақындасты. Арабтардың батыс аймақта кеңейуіне қарсылық ретінде Таң патшалығы түргештер арқылы оларға қатты соққы берді. Сюань цзун жылдарының алғашқы кезеңінде, Түркеш Ыстық (伊赛克) көл және Балқаш көлі маңында бас көтереді де, 715 жылы Таң патшасына бағынып, Таң патшасының Цзо Юй Линь сарбазы болып тағайындалды. Бұл біршама атаулардың ішінде ең маңыздысы – Цзинь фан-роуд. Цзин батыс мағынасын береді, бұл атақ Сүлік қағанға (苏禄可汗 Таң патшалығымен берілді, мақсаты – арабтарға қарсы тұру тілегін білдірді. Бірақ, Таң патшалығының берген мәртебесін алғанымен, түркеш ұлтының тума қасиеттеріне сай, олар сондада Таң патшалығының шекарасына шабуылға өтіп, Суйе қаласын басып алады. Соған қарамастан, Таң патшасы кеңшілікпен қарап, Суйе қаласын түркештерге сыйға береді, сол кезден бастап түркештер назарын арабтарға қарсы соғысқа арнайды. Таң патшасының түркештерге деген көңілі жайдан-жай емес екені анықталды. 718 жылы араб сарбазы Цзя Ла Хэ әскер бастап Мауреннахрдың солтүстігінде жеңіске жетті ((河中) содан соң әскерін топтап Қытай аумағына келіп жеткен сәтте түркештердің

қоршауында қалады, төлемақы төлеп әрең құтылады. 723 жылы Араб Хорасан (呼罗珊) сарбаз Мусылинды Шығыс Барғанға жортуылға жібереді, алайда, түркештер жарлық бойынша барып арабтарды қайтарады. 724 жылы Иециды II қайтыс болғаннан соң, Си Шаму Халифарың орнын басып, Мусилинды Шығыс барған соғыс ашуды бұйырып, әрі оның астанасы Кэ Сай қаласын (渴塞城) басып алады, Кэ Шүй Жи шайқастан соң 渴水日之戰), Араб әскерлері жеңілді, негізгі сарбаздары да шайқас майданында құрбан болды, бұл жайттан соң, арабтарға бағынған Каң Шижу мемлекеттері қайталай Таң патшалығының билік астына түсті, осы соққы арабтардың содан кейінгі 50 жыл бойы батысқа қарсы кеңейуін тоқтатты. 724-727 жылы, түркештер Литы мемлекеттеріне тереңдеп кіре бастады, сонау шалғайдағы Қаңлы да жетіп үлгерген еді. 726 жылы түркештер Вэй Гу Долар да (卫骨咄) қорғану үшін арабтарға қарсы соғыс ашты. Сол кезде түркештер тек Таң империясының спикері ретінде ғана Орта Азияда бой көрсеткен. 727 жылы Тохар ябғұсы ацзяо на чжи хань на фэй биань (吐火罗叶护阿交那支汗那飞表) Таң империясынан көмек сұрады, ол өздерін арабтардың қорлағанын, ауыр салық салынғанын және ата жерлерінің бүлінгенін айтып тез арада көмек алуды өтініштеді[1,56бет]. Бұдан біз Таң империясы мен түргештердің қарым-қатынасының тығыз екендігін байқаймыз.

Түргештер соғыстан жеңілген соң, әлемге әйгілі Гао Сяньчжи тарихи сахнаға шықты, Тан бауындарын да, ол адамның Таң империясының батыс аймақты бағындыруына ұдайы үлес қосты. Гао Сяньчжи (?-755жылы) ол Гаоли адамы, әскери отбасында дүниеге келген. Гао Сяньчжи аткерлігі күшті және батыр адам болған. Кіші кезінде әкесімен бірге Сианьға барған, соғыста жеңіп, генерал болған кісі. Ең баста Тибет құрал-жарақ арқылы Кіші Бо Закон мен Кіші бо лу қыз алысты, ал Кіші Бо Законың географиялық орналасу жағына байланысты ол батыс аймақтардың Таң империясына салық тапсыратын жолын бөгеу тастады. Солайша батыс аймақтағы 20 шақты мемлекеттің барлығы Тибетке бағынды. Таң патшалығы үш рет соғыс ашса да, ешқандай пайда болмады. Сонымен, 747 жылы Тан Сюаньцзун Гаосянь Чжиге 10 мың жаяу әскер беріп, жеңуді бұйырған. Гао Сяньчжи әскерлерімен Сианьға шығып, Хуань чэн 换成 (今新疆阿克苏)、 Во сэ дэ 握瑟德 (今新疆巴楚东北)、 Шалік 疏勒 (今新疆喀什)、 Когарттан асып өтіп 葱岭 (今帕米尔)、 Пәнже өзенін кесіп өтіп 播密川, содан Кіші Бо Законға жеткен. Сол таңда ол жерде Тибет әскерлерінде он мыңдай адам бар еді, ауыр соғыстан соң, Таң әскерлері Тибеттің бес мыңдай адамын өлтіреді және мыңға жуық адамды тірідей ұстаған, киім-кешек, сауы-сайман, соғыс аттары да империя қарамағына өтті. Солай, Гао Сяньчжи батыс аймақтағы бекіген жолды ашты[3,69бет]. Сонымен қатар, Гао Сяньчжи Кіші Бо Законға үш мыңдай әскер беріп, Дағыт (Торғот) асуына (坦驹岭) қарай бағыттады. Дағыт тауының деңгейі 4688 метр, Кенді Хұш тауының ең қатерлі тау жолының бірі еді. Тауды асу үшін мұз жағалай шығу қажет, басқалай жақын жол болған жоқ. Осынау қиын жолдарды Гао Сяньчжи әскерлерімен басып өтіп, мыңға жуық адаммен Кіші Бо Законың патшасы мен Тибет ханшайымын тірідей тұтқынға алды. 749 жылдың маусым айында, Гао Сяньчжи Тибетке қарсы соғыста, Аббаситтер әулеті келіп, Омейяд хандығына соғыс ашады, Абуал Аббас құрасанды «khurasan» негіздеп, мемлекет ішкі соғыста ұдайы жеңіске жетіп отырды. 750 жылдың сәуір айында астана Дамаскіні (大马士革) басып алды, содан бастап Аббаситтер халифаты құрылды, қытайдар бұны Аббас әулеті деп атаған. [4,97бет]. Тибет мәселесін шешкеннен соң, Гао Сяньчжи араб күштеріне қарсы соғыс ашты, басында айтып өткендей, Араб империясына Орта Азиядағы көптеген мемлекеттер бой ұсынған, түркештер соғыста құрбан болғаннан соң. Гао Сяньчжи арабтардың Орта Азиядағы әсерін төмендету үшін, Таң империясына ешқандай тәуелділік қасиеттің сақтамаған деген себептермен Шашқа соғыс ашқан, Шашта арабтар сайлаған Чи Биши қаған еді. 751 жылдың қаңтар айында “Си ань цзе ду ши Гао Сяньчжи хан ордасына еніп, түргеш ханы, түрік басшысы, Шаш патшасын Таң патшасына ұсынды. Біз, сол кезде Гао Сяньчжи батыс аймаққа қарсы соғыста көптеген жетістікке қол жеткізгенін білеміз.

Гао Сяньчжи Мауреннахрдағы билігін қалпына келтірген соң, арабтардың қарсы шабуылына ұшырайды. 751 жылы Талас шайқасы басталды. Бұл шайқастың басталары анық еді, оның бір себебі, Таң империясы Орта Азиядағы үстемдігін қайта қолға алғысы келсе, онда оларға арабтармен шайқасуға тура келер еді, ал арабтарға келсек, Орта Азияны ұдайы билеуі үшін, Таң империясымен соғысқа түсуі қажет. Бұл шайқаста екі жақтың әскери қауқарын айтып өтпесек болмайды. Таң империясы жағында, Гао Сяньчжи бас сарбаз, Ли Сие орынбасар болса, әскер санына келсек, Қытай әскері жиырма мың, бұдан бөлек сырттан көмекке келген оң мың қарлұқ әскерлері бар. Талас шайқасына Гао Сяньчжи шамамен барлық әскер көшінің 80% қосқан еді, бұдан біз Гао Сяньчжидің бұл шайқасқа ертеден даярланғанын, әрі бұл жолғы шайқасқа Гао Сяньчжи көп күш салғанын байқаймыз. Бұдан тыс Таң империясының жауынгерлері аттылы жаяу дегенмен, негізі атты жауынгерлер еді, сондықтан да Таң империясының әскери қуаты күшті елі. Ал Араб жақтың негізгі сарбаздары Хорасан әмірі (呼罗珊总督) Абумуслым, уәзірі Зияды ибин Салих (Ziyad ibn Salih) болатын. Әскерлер саны Хорасаннан қырық мың бұдан сырт Арабтар билеп тұрған аймақтар Есіл өзені және Сыр дәрия мағындағы барлық қарасты мемлекеттердің әскерлері шамамен жүз мың айланасында еді, сонымен жалпы Араб әскелердің саны жүз елу ден екі жүз мың арасында еді. Әскер жағынан Арабтар негізгі ерекше орында еді. Сапа аспектілері жағынан, Хорасан құдайы Арабтардың әскери негізгі қамбасы, әрі Аббаситтер патшалығының бас көтерген жері еді, Хорасанның аттылы әскерлері Араб тайпасын да ең ықпалды әскерлер еді. География жағынан Арабтар негінде тауасып тас баспайды, ал Гао Сяньчжи Памир үстіртінен асады[5,287бет].

Гао Сяньчжи Шаш мемлекетін жойғаннан соң, Қытай Орта Азияға деген әсерін қайтадан қалыпқа түсірді, Гао Сяньчжинің әскери қозғалысқа қарсы тұрыуы үшін, Арабтар Мауреннахрдағы шағын мемлекеттер мен селбесіп Гао Сяньчжиге қарсы соғыс ашқан, 751 жылы, Сианьна шығып памиар ойпатын басып өтіп, құмдардыда кесіп өтіп, үш айдан астам жорық барысында шілде айында Арабтар тұрған талас қаласына жетіп талас қаласын басып алады. Бұған арабтарда әлде қашан дайарлығы бареді, Гао Сяньчжи талас қаласын басыпалды деген қабар жекенде Арабтар жүзмен әскер бастап талас қаласына жолалды, екі жақ талас өзенің жийегінде кездесті, бүгінгі Әулие-ата (Aulie-Ata, қазіргі Жамбылда) қырғи соғыс басталды.

Қытайдың таң империясы Орта Азиядағы Каң мемлекеті, Ші мемлекеті, Ан мемлекеті секілді шағын мемлекеттер және батыс азиядағы Парсы мемлекеттер мен қарым-қатынасы жиы болған, әрі өз ара елшіде жіберіскен. 651 жылы таң империясы мен Араптар шынайы қарым-қатынасқа түсті. Көптеген Парсы, Арап және орта азиядағы саудагерлер Қытайға қоныстанып қалды. Олардың кейбірі жақұт, дәрі-дәрмек, жібек, жоғары өсімді ақша берумен айланысса, ал кейбіреуі дүкен ашып шелпек арақ саудалармен болған. Одан тыс көптеген саудагерлер Қытай және азия мемлекеттер арасында саудамен болған.

751 жылы талас шайқас кезеңінде Гао Сяньчжи араптардан жеңіліп тұтқынға төседі, сол кезде бұл тұтқындар өздерімен бірге Қытайдың қағаз жасау тәсілін Самарханға ала барады, кейін келе қағаз жасау технология осы өңірде және орта азияарқылы Арап мемлекеттерінеде жеткен[5,78бет]. Бұдан тыс Қытайдың жібек тоқу, керамикалық өндіріс секілді технологиясы араб елдеріне біртіндеп жеткен.

Әдебиеттер тізімі

1. 《新唐书》卷二二一下<西域传·康国>.
2. 《资治通鉴》卷二一六, 第6904页; 《旧唐书·高仙芝传》
3. 周连宽: 《大唐西域记史地研究丛稿》(以下称《从稿》), 中华书 1984年.

4 Le.Strange, The Lands of the Eastern Caliphate, Cambridge, 1905

5 Beckwith, The Tibetan Empire in Central Asia. Princeton University Press, New Jersey, 1987.

С. Қабыкен

Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан

Политика Танской империи в Средней Азии

Аннотация. В данной статье анализируются причины, ход событий и последствия расширения влияния Танской империи над Средней Азией, для этого используются китайские и западные источники и исследовательские материалы. А также рассматриваются политико-экономические и культурные отношения Танской империи со странами Средней Азии и далеких стран. Особое внимание уделяется характеру, особенностям господства Танской империи над Средней Азией. На расцвете Танской империи в западной части империи появились два больших государства, первое это – государство Тибет, и другое Арабская империя. Эти два мощных государств вместе с Танской империей были основными политическими игроками в западной части. По мнению тибетцев, Танская империя по сравнению с другими государствами была культурно развитая, народ был образованным. Этот образ возник благодаря военной мощи и культуры Танской империи.

Ключевые слова. Тан империя, Средняя Азия, Арабский, Тибетский империя, Политический процесс, историческое развитие

S. Habuken

L.N. Gumilyov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

The policy of the Tang Empire in Central Asia

Abstract. The article explains the reasons, process and expansion of the Tang Empire's influence on Central Asia in VII-VIII centuries. Various Chinese and Western sources and research materials are used. It also touches the political, economic and cultural relations between Empire and Central Asian countries as well as far beyond its borders. It particularly analyzes the character and features of the domination of the Tang Empire in Central Asia. At the blossoming of the Tang Empire in the western part of the Empire appeared two large states, the first one was the state of Tibet, and another one was Arab Empire. These two powerful states, together with the Tang Empire, were the main political players in the western part. In the opinion of the Tibetans, the Tang Empire was culturally developed and people were educated. This image originated from the military power and culture of the Tang Empire.

Key words. The Tang Empire, Central Asia, Arab caliphate, Tibet Empire, political reform, historical development

References

1 «xin tang shu» [new Tang book] juan er er yi xia «xi yu zhuan•kang guo» [western region•kang guo].

2 «zi zhi tong jian» [Mirror] juan er yi liu, di 6904 ye»; «iu tang shu•gao xian zhi zhuan» [old Tang book•gao xian zhi zhuan].

3 Zhou lian kuan, «da tang xi yu ji shi di yan jiu cong gao» [historical records of the western regions of the Tang dynasty], zhong hua shu 1984nian.

4 Le.Strange, The Lands of the Eastern Caliphate, Cambridge, 1905

5 Beckwith, The Tibetan Empire in Central Asia. Princeton University Press, New Jersey, 1987

Автор туралы мәлімет:

С.Қабыкен – Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің 2 курс магистранты, Сәтбаев көш. 2, Астана, Қазақстан.

Sha YiLang – Graduate 2-grade Eurasian National University L.N.Gumilyov, Satpayev street 2, Astana, Kazakhstan.